

Katarzyna Piątkowska

(rec.) Shennan Stephen, *Genes, Memes and Human History. Darwinian Archeology and Cultural Evolution*, Thames and Hutson Ltd, London 2002, ISBN 0-500-05118-6

Ewolucja kultury wykazuje duże podobieństwo do ewolucji biologicznej (R. Dawkins 2002, s. 7–20). W syntetycznej teorii ewolucji nie poruszono jednak kwestii rozwoju kulturowego, a jedynie biologicznego (E. Mayr, W. B. Provine 1980; V. B. Smocovitis 1996). Przyczyną tego był brak odpowiedniego aparatu metodologicznego pozwalającego na przebadanie tych zjawisk. Podstawą nowej syntezy (D. J. Futuyma 2008, s. 9) jest przekazywanie danych za pomocą replikatorów, jakimi są geny (T. Dobzhansky 1970, M. Kimura 1983). Dopiero wprowadzenie pojęcia replikatorów kulturowych, zwanych memami (R. Dawkins 1976), pozwoliło na dalszy rozwój badań nad mechanizmami ewolucji kulturowej (J. A. Ball 1984; W. Benzon 1996, s. 321–362; R. Boyd, P. J. Richerson 1985; R. Brodie 1997; J. H. Crook 1989; D. Dennett 1995; P. Marsden 1998, s. 363–368; N. Toth, K. Schick 1993). Hipoteza ta jest stosunkowo młoda, a więc założenia z nią związane są często niespójne i łatwo je podważyć. Sam fakt pojawienia się tego typu badań spowodował obserwacje mechanizmów kulturowych z nieco innego punktu widzenia. Między innymi z tych analiz skorzystał autor książki *Genes, Memes and Human History. Darwinian Archeology and Cultural Evolution* Stephen Shennan.

Głównym celem Stephena Shennana było pokazanie jak istotne mogą być dane archeologiczne przy badaniu kultury i jak należy z nich skorzystać. Autor zestawia założenia teorii ewolucji biologicznej, przekłada je na ewolucję kultury i następnie popiera przykładami etnograficznymi i archeologicznymi.

Praca składa się z 10 rozdziałów, z których każdy podzielony jest jeszcze na podrozdziały, nie są one jednak zawarte w spisie treści. Całość poprzedzona jest słowem wstępnym. Na końcu książki umieszczono wszystkie przypisy, spis ilustracji, bibliografię i indeks. W sumie praca obejmuje 304 strony i 47 ilustracji.

Książka skonstruowana jest w sposób logiczny. Jest ona swego rodzaju wykładem, w którym każdy z rozdziałów jest kolejnym etapem wyjaśniania hipotezy autora. Ponadto, rozdziały napisane zostały według tego samego wzorca: założenie teoretyczne, pojęcia, udowodnienie w oparciu o różnego rodzaju przykłady. Na ogół autor wyjaśnia dane prawo na prostych przykładach, a następnie przechodzi do coraz bardziej złożonych.

W rozdziale pierwszym (*Introduction: Why Darwinian Archeology?*) poruszono zagadnienia wstępne związane z problematyką ewolucjonizmu w archeologii, jego znaczenia w tej nauce oraz podkreślenia faktu jak duży wpływ może mieć

archeologia na dalsze badania ewolucjonistyczne. Następnie Stephen Shennan podjął się przybliżenia podstawowych terminów z zakresu ewolucjonizmu. Wyróżnił trzy główne nurty we współczesnych badaniach nad teorią ewolucji, które rozwija w dalszej części pracy. W podsumowaniu rozdziału, autor w kilku słowach zarysowuje organizację pracy.

Kolejny rozdział (*Behavioural Ecology: The Evolutionary Study of Behaviour*) obejmuje objaśnienie zachowań ekologicznych na przykładach wielu gatunków, zarówno całych populacji, jak i pojedynczych jednostek. Dzięki tej analizie autor wyciąga wnioski na temat przystosowania poszczególnych gatunków do określonych środowisk, a następnie odnosi je do badań archeologicznych. Swoje obserwacje popiera licznymi przykładami, co ułatwia zrozumienie założeń teoretycznych. Ponadto, w tym rozdziale zamieszczono wiele, wyczerpująco objaśnionych rycin i wykresów.

W rozdziale trzecim (*Culture as an Evolutionary System*) przedstawiono kulturę jako odrębny system ewolucyjny, który rozwija się zgodnie z założeniami teorii ewolucji, ale niezależnie od systemu biologicznego. Autor sprawdza jakimi mechanizmami ewolucyjnymi miałyby się posługiwać ten niezależny system. Przytacza wiele przykładów. Rozważa kiedy i dlaczego taki system miałyby powstać. Czy mogłoby być efektem lepszych możliwości przystosowania i sukcesu reprodukcyjnego. Według niego, w dziedziczeniu kulturowym, sposób przekazywania materiału informacyjnego następuje inaczej niż w przypadku dziedziczenia biologicznego. Podstawowym mechanizmem jest „uczenie społeczne”. Odzwierciedlenie tych założeń teoretycznych w kontekście archeologii, socjologii i etnografii zostało zawarte w rozdziale czwartym (*The Evolutionary Archeology of Cultural Traditions*). Autor stara się udowodnić, że zabytki archeologiczne mogą być traktowane jak fenotypy kulturowe, które pokazują dany moment w ewolucji kulturowej.

W rozdziale piątym (*Human Life Histories and their Population Consequences*) zostały przedstawione modele rozwojowe populacji. Stephen Shennan popiera schemat rozwoju gatunku ludzkiego, według którego jest to populacja ograniczana kaptaklizmami. Podaje liczne przykłady z socjologii, psychologii ewolucyjnej, jak i historii archeologii jako samej nauki.

Rozdział szósty (*The Archaeology of Getting a Living: Long-Term Patterns in the Human Exploitation of Resources*) zawiera wyjaśnienia dotyczące rozwoju życia społecznego. Autor szuka odpowiednich założeń ewolucyjnych, następnie sprawdza

czy odpowiadają one populacjom ludzkim i wnioski odnosi do danych archeologicznych. Pokazuje w jaki sposób środowisko determinowało strategię przeżyciową człowieka. Sprawdza jak człowiek wpływa na środowisko i na odwrót. Wyróżnione zostały kolejne etapy w rozwoju kultury, np. hodowla, rolnictwo i handel.

W kolejnym rozdziale (*Male-Female Relations in Evolutionary Perspective: The Role of Sexual Selection*) Stephen Shennan porusza problematykę doboru płciowego. Przedstawia relację między płciami jako główny czynnik kształtowania się organizacji społecznej. Podkreśla działanie doboru płciowego jako wytłumaczenia możliwych wariantów zachodzących w relacjach między płciami. Pokazuje w jaki sposób relacje między płciami mogą zostać odzwierciedlone w danych etnograficznych, a następnie, na zasadzie analogii, odnosi się do materiału archeologicznego. Stwierdził, że dzięki tym obserwacjom możliwe jest zrozumienie różnic wewnątrzgrupowych, co pozwala na przebadanie relacji międzygrupowych.

W rozdziale ósmym (*The History of Social Contracts and the Evolution of Property*) położono szczególny nacisk na stosunki międzygrupowe. Stephen Shennan przedstawił sposób postrzegania rozwoju kultury z perspektywy archeologii historyczno-kulturowej i jej wpływ na kształtowanie się kolejnych założeń w tym ewolucji klasowej. W opozycji pokazuje analizy archeologiczne w oparciu o ewolucyjną teorię gier na przykładach całych populacji i poszczególnych jednostek. Próbuje na tej podstawie analizować w jaki sposób dochodzi do rozprzestrzenienia wzorców kulturowych oraz w jaki sposób tworzy się stratyfikacja społeczna i jak możemy ją odczytać w danych archeologicznych.

Z kolei, w rozdziale dziewiątym (*Competition, Cooperation and Warfare: The Role of Group Selection*) autor szczególnie uwagę poświęca relacjom wewnątrz grupy. Następnie

pokazuje w jaki sposób korzyści poszczególnych jednostek wpływają na całą grupę. Podkreśla zalety i wady wewnątrzgrupowej rywalizacji i współpracy. Stephen Shennan zauważa, że im większy poziom rozwoju organizacji w grupie tym większy nacisk selekcji.

W rozdziale dziesiątym (*History, Adaptation and Self-Organization*) autor podsumowuje rozpatrywane wcześniej kwestie i zarysowuje kierunki przyszłych badań. Rozważa jakie możliwości daje archeologia w badaniach nad ludzkim behawiorem oraz w jaki sposób wykorzystać teorię ewolucji w archeologii.

Książka *Genes, Memes and Human History. Darwinian Archeology and Cultural Evolution* jest interesującą próbą zastosowania w archeologii osiągnięć badań nad teorią ewolucji biologicznej i kulturowej. Badania nad tym sposobem postrzegania ewolucji kulturowej znajdują się ciągle w fazie wstępnej, a więc w samych założeniach teoretycznych odnajdujemy wiele luk i niedopowiedzeń. Ponadto sposób dowodzenia niektórych z nich wydaje się niespójny. Założenia teoretyczne dobierane są pod kątem potwierdzających je przykładów, a nie na odwrót. Nie wyjaśniono czy ewolucja kultury odnosi się tylko do homo sapiens czy też do innych homininów. Z drugiej strony dużym plusem pracy jest fakt, że autor zaprezentował wiele sposobów na analizowanie zjawisk. Daje to możliwość odnośzenia tych analiz do materiału archeologicznego, a także pozwala spojrzeć na zapis archeologiczny z innej perspektywy.

Wywód uzupełniony został wieloma rycinami i wykresami. Wyjaśnienia do nich znajdują się zarówno w tekście jak i pod ilustracjami, co umożliwia bezproblemowe powracanie do nich bez ponownego szukania danego fragmentu. Dużym mankamentem są niewygodne, niekiedy bardzo obszerne przypisy umieszczone na końcu książki. Czasami przyjmują one formę dłuższych dygresji, co odciąga uwagę czytelnika od głównego wywodu.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Ball J. A.
1984 Memes as replicator, „Ethology and Sociobiology”, t. 5, s. 145–161.
- Benzon W.
1996 Culture as an evolutionary arena, „Journal of Social and Evolutionary Systems”, t. 19, s. 321–362.
- Boyd R., Richerson P. J.
1985 *Culture and the Evolutionary Process*, Chicago.
- Brodie R.
1997 *Wirus umysłu*, Łódź.
- Crook J. H.
1989 Socioecological paradigms, evolution and history: perspectives for the 1990s, [w:] Standen V., Foley R. A. (red.), *Comparative Socioecology*, Blackwell, Oxford.
- Dawkins R.
1996 *Samolubny gen*, Warszawa.
- 2002 Przedmowa, [w:] Blackmore S., *Maszyna memowa*, Poznań, s. 7–20.
- Dennett D.
1995 *Darwin's dangerous idea*, London.
- Dobzhansky T.
1970 *Genetics of the Evolutionary Process*, New York.
- Futuyma D. J.
2008 *Ewolucja*, Warszawa.
- Kimura M.
1983 *The Neutral Theory of Molecular Evolution*, Cambridge.
- Marsden P.
1998 Memetics as a new paradigm for understanding and influencing customer behaviour, „Marketing Intelligence and Planning”, t. 16, s. 363–368.
- Mayr E., Provine W. B.
1980 *The Evolutionary Synthesis: Perspectives on the Unification of Biology*, Cambridge.
- Smocovitis V. B.
1996 *Unifying Biology: the Evolutionary Synthesis and Evolutionary Biology*, Princeton.
- Toth N., Schick K.
1993 Early stone industries and inferences regarding language and cognition, [w:] Gibson K., Ingold T. (red.), *Tools, Language and Cognition in Human Evolution*, Cambridge, s. 346–362.